

Интеграция и специализация

ас. д-р Николай Атанасов Дончев,
Университет за национално и
световно стопанство - София

Въведение

Според съвременната икономическа теория в основата на интеграционния процес стои обективното несъответствие между обема на национално производство за даден вид продукция и големината на националния пазар за същия вид продукция. Това несъответствие може да бъде преодоляно с разширяване на териториалния комплекс, в границите на който се затваря единният възпроизводствен процес. По тази причина икономическата интеграция се разглежда като обективно необходим процес, който позволява достигането на оптималния мащаб на комплекса, в който се затваря кръгът между производството и потреблението.³

Развитието на интеграционния процес води до разширяване (абсолютно и относително), задълбочаване и интензифициране на икономическите връзки между страните-партньори. Това се потвърждава от данните за темповете на износа и на БВП на четири от страните, основателки на най-развитата интеграционна общност в света (Европейския съюз) – Германия, Италия, Франция и Холандия. За периода 1950-1958 г. темпът на растеж на БВП на Германия е 7,8%, на Италия – 5%, на Франция – 4,4%, на Холандия – 4,3%. За същия период темпът на нарастване на износа на Германия е 19,7%, на Италия – 9,2%, на Франция – 3,8%, на Холандия – 11,7%.⁴ Значително нараства и относителният дял на стокообмена между тези страни в общия им външнотърговски стокооборот – от

приблизително една трета в края на 50-те години на XX век до 54-55% в началото на 80-те години на XX век. През 2010 г. дялът на търговията между страните-членки на Европейския съюз достига почти 70% (за отделни страни до 86-88%) от целия им стокообмен.⁵

Освен разширяване и интензифициране на външноикономическите връзки настъпват и съществени промени в структурата на износа и вноса между страните-партньори. Постепенно се осъществява преход от търговия с готови изделия на различните отрасли към търговия с модули и детайли в рамките на даден отрасъл. Носители на растежа във външната търговия между тези страни стават наукоемките отрасли. Тази тенденция на нарастване на дела на продукти на високотехнологичните отрасли във външната търговия между страните-партньори води до промяна в характера на конкуренцията на международните пазари – от конкуренция, основата на цени и качество, към конкуренция в областта на технологиите. Предвид високите разходи за научноизследователска и развойна дейност при всяко ново производство нараства интересът от разширяване на сътрудничеството между страните в областта на научните изследвания. На свой ред това води до разширяване мащаба на производството, повишаване на ефективността и степента на интеграция.

И така, развитието на интеграционния процес води освен до разширяване (абсолютно и относително), задълбочаване, интензифициране на икономическите връзки между страните-партньори, но и до повишаване степента на неопределеност, до висока степен на взаимозависимост в тяхното икономическото развитие. Колкото по-висока степен на интеграция се постига, толкова повече нараства необходимостта от съгласувани мероприятия и действия между страните-партньори.

Успешното развитие на интеграционния процес изисква хармонизиране на интересите както между страните-членки, така и между общността и дадена страна-членка. Съществени трудности в процеса на хармонизиране на интересите по двете направления създава различната степен на развитие на страните-партньори. Интеграцията има смисъл тогава, когато води до повишаване на икономическия

³ Вж. акад. Евгени Матеев, Международно разделение на труда и народностопанско планиране, Наука и изкуство, С., 1967 г., с. 14. Вж. също проф. д.ик.н. Васил Манов, Гениалните прозрения на академик Матеев за прехода към нов тип цивилизация, доклад по случай 90-та годишнина от рождението на академик Евгени Матеев, С., 2010 г., с. 19.

⁴ Baldwin R., The Economics of European Integration, The McGraw-Hill Companies, 2006, p. 8

⁵ <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

просперитет на всички страни-партньори, когато създава условия изоставашите в икономическо отношение страни да постигнат ускорено развитие на основата на предимствата, които създава интеграционния процес.

В такъв случай основна цел на регионалната икономическа интеграция се явява повишаването на икономическото благосъстояние на държавите-членки на интеграционната общност. Интеграцията като обективен процес създава възможности дадена страна на основата на специализацията ускорено да модернизира своята икономика, да създава и развива конкурентни предимства и по този начин за по-кратко време да постигне повисоки стопански резултати. От една страна, чрез задълбочаване на специализацията интеграцията съдейства за повишаване качеството и ефективността на създаваните стоки и услуги, до повишаване на тяхната конкурентоспособност, до създаване и развитие на конкурентни предимства, а, от друга страна, създава възможности за формиране на такава структура на вектора на крайното потребление, която в най-висока степен съдейства за повишаване жизнения стандарт. Използвайки модела на Робърт Солоу за икономическия растеж Ричард Балдуин и Чарлз Уиплоуз представят следния механизъм, по който интеграцията оказва влияние върху икономическия растеж: въз основа на промяната в относителните цени на стоките и факторите на производството (като следствие от премахването на тарифните и нетарифните ограничения върху търговията) фирмите се специализират в определени дейности, което води до нарастване на инвестициите, а оттук и до намаляване на производствените разходи за единица продукция. Производството се уедрява, фирмите реализират икономии от мащаба, което е предпоставка за привличане на нови инвестиции. Крайният резултат е повишаване на ефективността, с която се използват ресурсите труд и капитал. Според тях в средносрочен период влиянието на интеграцията върху икономическия растеж се проявява най-вече чрез нарастването на капитала, а в дългосрочен период нейното влияние се проявява предимно чрез знанията, уменията и технологиите.⁶

Данните на 12 европейски страни (Австрия, Белгия, Дания, Финландия, Франция, Германия, Италия, Холандия, Норвегия, Швеция, Швейцария, Великобритания) през периода 1890-1992 г.⁷ ясно показват ролята на интеграцията за икономическия растеж, производителността на труда и доходите на населението. През периода 1890-1913 г. средногодишните темпове на растеж на реалния БВП, на реалния БВП на глава от населението и на производителността на труда са били съответно 2,6%, 1,7% и 1,6%. През периода 1913-1950 г. те са съответно 1,4%, 1,0% и 1,9%. През периода 1950-1973 г. средногодишните темпове на растеж на реалния БВП, на реалния БВП на глава от населението и на производителността на труда достигат съответно 4,6%, 3,8% и 4,7%. Получените резултати дават основание този период да бъде определен като „златната ера” (Golden Age). През следващите 20 години стойностите на тези показатели намаляват съответно на 2,0%, 1,7% и 2,7%.

През периода 1950-1973 г. страните-членки на Европейската интеграционна общност – Германия, Италия, Франция, Холандия и Белгия постигат значително повисок средногодишен темп на растеж на реалния БВП на човек от населението в сравнение със страните извън интеграционната общност тогава – Великобритания, Дания, Ирландия. За Германия той е 5%, за Италия – 4,9%, за Франция – 4%, за Белгия – 3,5%, за Холандия – 3,4%. За същия период средногодишният темп на растеж на реалния БВП на човек от населението за Великобритания, Дания и Ирландия е съответно 2,4%, 3,1% и 3,1%.

Историята на европейската икономическа интеграция познава два случая. Единият случай е този на страни, които са на по-ниска степен на социално-икономическо развитие, когато се присъединяват към интеграционната общност. Такъв е случаят на Ирландия, Гърция, Португалия, Испания, както и на 12-те източноевропейски страни (Полша, Чехия, Унгария, Словакия, Словения, Литва, Латвия, Естония, Кипър, Малта, България и Румъния). Другият случай е на страни, които са със сходна степен на социално-икономическо развитие със

⁶ Baldwin R., *The Economics of European Integration*, The McGraw-Hill Companies, 2006, p. 163.

⁷ Baldwin R., *The Economics of European Integration*, The McGraw-Hill Companies, 2006, p. 163.

страните от интеграционната общност. Такъв е случаят на Великобритания, Дания, Австрия, Швеция, Финландия, когато се присъединяват към европейската интеграционна общност. В първия случай историята дава два примера. Едни страни постигат забележителни резултати след присъединяването си към интеграционната общност, например Ирландия. Други страни като Гърция, Португалия и Испания не постигат същите резултати. Ирландия се присъединява към европейската интеграционна общност през 1973 г. Тогава тя е най-бедната страна с доход на глава от населението около 64% от средното равнище за общността, с високи равнища на безработица и емиграция. За три десетилетия страната постига най-високи темпове на икономически растеж от всички страни-членки на европейската интеграционна общност: 4,7% средногодишен темп на икономически растеж за периода 1970-1980 г. при средно равнище за Общността 3,2%; 3,6% средногодишен темп на икономически растеж за периода 1980-1990 г. при средно равнище за Общността 2,9%; 7,7% средногодишен темп на икономически растеж за периода 1990-1998 г. при средно равнище за Общността 1,8%. През периода 1980-1990 г. средногодишният темп на реален растеж на БВП на Гърция е 0,7%, на Испания – 3%, на Португалия – 3,2%, а през периода 1990-1998 г. той е съответно 1,9%; 2,1% и 2,4%.⁸

През 2003 г. по БВП на човек от населението (ППС)⁹ страната е с 41% над средното равнище на Общността (ЕС 27=100), което я нарежда на второ място в ЕС (след Люксембург) и на четвърто място в света след САЩ и Норвегия. За същата година БВП на човек от населението (ППС) на Португалия е на 80% от средното равнище на Общността, на Гърция е на 93%, а на Испания – 1% над средното равнище за ЕС (ЕС 27=100). През 1980 г. по Индекс на човешко развитие Ирландия (с индекс 0,720) заема 17-то място в света, Гърция (с индекс 0,707) е на 20-то, Испания (с индекс 0,680) – на 25-то, Португалия (с индекс 0,625) – на 28-мо. През 2005 г. стойността на Индекса на човешкото развитие на Ирландия е 0,886, което нарежда страната на пето място в света (след Норвегия – 0,932; Австралия – 0,925; Нова Зеландия – 0,896 и САЩ – 0,895). За същата

година Испания е на 20-то място в света със стойност на индекса 0,848; Гърция е на 22-ро място със стойност 0,839, а Португалия – на 40-то място със стойност 0,775.

Членството в интеграционната общност трябва да носи ползи и за двете страни – и за интеграционната общност като цяло, и за държавата-членка. Удовлетворяването на това условие е свързано с намаляване на разликите в степента на социално-икономическо развитие на държавите-членки. Колкото по-малки са различията в степента на социално-икономическо развитие между страните, формиращи дадена интеграционна общност, толкова по-малка става вероятността от възникване на дезинтеграционни процеси и нарастване на противоречията в интересите както между страните-членки, така и между интеграционната общност и дадена страна-членка. От тази гледна точка възможностите, които създава интеграционният процес за повишаване конкурентоспособността на държавите-членки, представляват в същото време и изисквания към тях за ускорено модернизиране и повишаване ефективността на функциониране на техните икономики.

Членството в интеграционната общност създава отговорности и задължения на страните за спазване на определени норми, правила, стандарти и т.н. Това не рядко влиза в противоречие с техните национални интереси. Всяка страна трябва да е подготвена да понесе бремето на своето членство в интеграционната общност, т.е. да е готова да „жертва“ част от своя интерес в името на интереса на интеграционната общност. В този случай „жертвата“ се явява цената, която плаща всяка от двете страни (интеграционна общност и държава-членка). Тази цена ще бъде толкова по-малка, колкото по-големи са ползите и за двете страни.

Взаимното зачитане и хармонизиране на интересите между общността и държавите-членки не трябва да води до тяхното обезличаване, до нарушаване на тяхната свобода. Условието, при които се развива интеграционният процес, трябва да осигуряват необходимата свобода на държавите-членки, за да могат техните икономики да повишават ефективността от своето функциониране. С други думи, членството на дадена страната в интеграционната общност трябва да бъде гаранция за реализацията на тази свобода, т.е.

⁸ The competitiveness of European industry, Report, 1999, p. 42.

⁹ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?%20tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsieb010>

отделните държави-членки да могат да запазват и развиват своята идентичност. Освен възможности, изисквания и ограничения интеграционният процес създава и редица трудности, опасности и проблеми, които поставят на изпитание и държавите-членки, и интеграционната общност като цяло. Основно тези неблагоприятни въздействия на интеграцията върху социално-икономическото развитие на държавите-членки намират израз в увеличаване на регионалните различия. Според Пол Кругман задълбочаването на специализацията и концентрирането на ресурсите в райони с интензивна стопанска дейност поражда небалансираност в развитието и възникването на регионалните различия. Той изразява съмнения по отношение на способността на пазарните сили да се справят с тези регионални различия в развитието и затова препоръчва целенасочена общностна и национална политика за преодоляване на регионалните диспропорции.¹⁰

Историческият поглед върху европейската икономическа интеграция показва, че когато към интеграционната общност се присъединява страна с по-ниска степен на социално-икономическо развитие, първоначално се разчита онези предимства, които се създават от развитието на базисните фактори – основно природните дадености и ниската цена на труда. Специализацията, обаче, в нискотехнологични и трудоемки производства може допълнително да задълбочи структурните проблеми, ако страната своевременно не подготви своята икономика за преход към създаване на предимства, основани на развитието на надстроечните фактори (знание, иновации и т.н.).

Интеграцията като обективен по своя характер процес създава възможности пред държавите-членки на основата на специализацията ускорено да повишат своята конкурентоспособност. Довеждането на всяко едно производство до неговите оптимални размери и премахването на ограниченията пред свободното движение на стоки, услуги, хора и капитали представляват необходимите предпоставки за изграждането на специализирания вектор на национално производство и универсалния вектор на

национално потребление. Те от своя страна дават основата, върху която да стъпи динамичното конкурентоспособно развитие на всяка държава-членка. Отдавна в икономическата литература е доказана ролята на интеграцията като фактор за задълбочаване на международната специализация. Въпросът, обаче, за това доколко тази специализация съдейства за повишаването на конкурентоспособността на националната икономика като цяло остава малко изследван.

Тук такъв опит се прави чрез изследване на връзката между специализацията на дадена страна и изменението на пълните материални разходи в отраслите, в които държавата придобива или повишава своята специализация. Приема се разбирането, че в крайна сметка повишаването на степента на специализация трябва да води до намаляване на преките и косвените (т.е. пълните) разходи за единица крайна продукция, т.е. до повишаване на ефективността, с която се използват националните ресурси. Специализацията е изчислена като отношение на дела на отрасъла в структурата на икономиката на страната към дела на отрасъла в структурата на икономиката на ЕС-27. За изчисляване на пълните материални се използва моделът на Леонтиев (по-известен в практиката като модела “input-output”). Европейската статистическа служба представя информация за модела на равнище национална икономика и на равнище икономика на ЕС-27 и ЕС-17. За периода 2000-2005 г. се използва 60 отраслова дезагрегация. През 2008 г. и 2009 г. моделът се представя с 65 отрасъла. Поради това връзката: „специализация – пълни материални разходи” се изследва за периода 2000-2005 г. Данните на национално равнище се представят в необработен вид в две основни таблици – „ресурс” и „използване”. За преобразуването им в симетрична “input-output” таблица е използван трансформационен модел „В”, „продукт-по-продукт”, базиран на допускането за сходство в технологията на отраслите. Приема се, че всеки отрасъл има специфичен начин на производство, независимо от неговия продуктов микс.¹¹ Резултатите от изследването по страни са както следва:

1) **България:** за изследвания период

¹⁰ Krugman P., Lessons of Massachusetts for EMU, Adjustment and Growth in the European Monetary Union, p. 241-266

¹¹ Eurostat Manual of Supply, Use and Input-Output Tables, 2008, p. 311.

страната получава специализация в четири отрасли, увеличава своята специализация в три отрасли, а намалява (но запазва) своята специализация в четири отрасли. В два от отраслите, в които страната получава специализация – неметални минерални продукти и метални изделия – се наблюдава намаляване на пълните материални разходи, докато в другите два отрасли – храни, напитки и тютюн и публична администрация – с придобиването на специализация се наблюдава увеличаване на пълните материални разходи за единица крайна продукция. В два от отраслите, в които страната увеличава степента на своята специализация в рамките на ЕС – текстил и облекло и транспорт и комуникации – пълните материални разходи се увеличават, докато в другия отрасъл – добивна промишленост – при увеличаването на специализацията пълните материални разходи намаляват. В три (селско и горско стопанство, петролни продукти и електроенергия, газ и вода) от четирите отрасли, в които специализацията на страната чувствително намалява, пълните материални разходи също намаляват. В другия отрасъл (обувки и кожени изделия) при намаляване на специализацията пълните материални разходи се увеличават.

2) Полша: в рамките на ЕС страната получава специализация в общо 11 отрасли. За разглеждания период Полша не придобива специализация в нови отрасли. В пет отрасли страната увеличава своята степен на специализация. В три от тях (селско и горско стопанство; храни, напитки и тютюн и изделия от каучук и пластмаси) се наблюдава нарастване на пълните материални разходи, а два отрасли (добивна промишленост и търговски услуги) те намаляват. В четири отрасли страната намалява своята степен на специализация. При два от тях пълните материални разходи се увеличават (неметални минерални продукти; транспорт и комуникации) и при два намаляват (петролни продукти; електроенергия, газ и вода). В два отрасли степента на специализация на страната не се променя. В единия отрасъл (текстил и облекло) пълните материални разходи намаляват, а другия отрасъл (дървен материал и изделия от него) те се увеличават.

3) Литва: страната е специализирана в общо 12 отрасли. В три отрасли страната придобива специализация (химическа

промишленост; изделия от каучук и пластмаси и публична администрация), като и в трите отрасли пълните материални разходи нарастват. В шест отрасли степента на специализация се повишава, като в четири от тях (текстил и облекло; неметални минерални продукти; строителни и монтажни работи; транспорт и комуникации) се наблюдава намаляване на пълните материални разходи, а два отрасли (дървен материал и изделия от него; търговски услуги) те се увеличават. В три отрасли (селско и горско стопанство; храни, напитки и тютюн; електроенергия, газ и вода) специализацията на страната намалява като и в трите пълните материални разходи се увеличават.

4) Естония: в 8 отрасли страната има производствена специализация. През изследвания период страната не придобива специализация в нови отрасли. В пет отрасли страната повишава степента на своята специализация, като в четири от тях (дървен материал и изделия от него; електроенергия, газ и вода; строителни и монтажни работи; търговски услуги) се наблюдава намаляване на пълните материални разходи, а само в един (транспорт и комуникации) те нарастват. В отраслите, в които страната намалява своята специализация (селско и горско стопанство; риболов; добивна промишленост) пълните материални разходи също намаляват.

5) Унгария: получава производствена специализация в значителен брой отрасли – 15. При три (транспортни средства; електроника и оптично оборудване; търговски услуги) от четирите отрасли, в които страната придобива специализация, се наблюдава намаляване на пълните материални разходи, а при един (изделия от каучук и пластмаси) те се увеличават. В три отрасли страната повишава степента на специализация, като при два от тях (публична администрация и други услуги) пълните материални разходи намаляват, а при един (неметални минерални продукти) те се увеличават. В общо 8 отрасли степента на специализация на страната намалява. В шест (селско и горско стопанство; храни, напитки и тютюн; обувки и кожени изделия; петролни продукти; транспорт и комуникации; образование) от тези отрасли пълните материални разходи намаляват, а два (химически продукти; електроенергия, газ и

вода) се увеличават.

6) Словакия: също като Унгария има специализация в много на брой отрасли – общо 15. Прави впечатление, че в почти всички отрасли, в които страната придобива или увеличава своята степен на специализация, пълните материални разходи намаляват. В три (транспортни средства; строителни и монтажни работи; публична администрация) от общо четири отрасли, в които страната придобива специализация, пълните материални разходи намаляват, а само в един (електроника и оптично оборудване) те нарастват. В групата на отраслите, в които страната повишава своята специализация, от общо седем отрасли в шест (дървен материал и изделия от него; изделия от каучук и пластмаси; неметални минерални продукти; метални изделия; електроенергия, газ и вода; търговски услуги) се наблюдава намаляване на пълните материални разходи, и само в един (обувки и кожени изделия) те се увеличават. При всичките четири отрасли (селско и горско стопанство; текстил и облекло; петролни продукти; транспорт и комуникации), в които степента на специализация намалява, намаляват и пълните материални разходи.

7) Гърция: от общо 12 отрасли, в които страната е специализирана, в 8 увеличава степента на специализация, а 4 намалява. За изследвания период страната не придобива специализация в нови отрасли. В групата на отраслите, в които степента на специализация се повишава, при четири отрасли (храни, напитки и тютюн; транспорт и комуникации; публична администрация; други услуги) пълните материални разходи намаляват и при четири отрасли (петролни продукти; електроенергия, газ и вода; търговски услуги; образование) те нарастват. При четири отрасли страната намалява степента на специализация, като при три (селско и горско стопанство; текстил и облекло; хотели и ресторанти) пълните материални разходи намаляват, а при един (строителни и монтажни работи) те се увеличават.

8) Словения: в 16 отрасли страната получава специализация. Прави впечатление, че в 11 отрасли степента на специализация нараства като при 10 от тях (дървен материал и изделия от него; химически продукти; неметални минерални продукти; метални изделия; машини и оборудване; електроника и

оптично оборудване; електроенергия, газ и вода; строителни и монтажни работи; търговски услуги; транспорт и комуникации) пълните материални разходи за единица крайна продукция намаляват, а само в един отрасъл (изделия от каучук и пластмаси) те се увеличават. В 5 отрасли страната понижава степента на своята специализация, като при три (селско и горско стопанство; обувки и кожени изделия; образование) от тях пълните разходи на материали намаляват, а в два (текстил и облекло; продукти на издателската и полиграфическата дейност) се увеличават.

9) Чехия: страната е специализирана в общо 14 отрасли, като в 8 отрасли, в които тя придобива или повишава своята специализация, пълните материални разходи за единица крайна продукция нарастват. В четири отрасли страната придобива специализация, като само в един (транспортни средства) разходите намаляват, а в останалите три (изделия от каучук и пластмаси; електроника и оптично оборудване; търговски услуги) те нарастват. Във всички четири отрасли (дървен материал и изделия от него; неметални минерални продукти; метални изделия; машини и оборудване), в които степента на специализация се повишава, се увеличават и пълните материални разходи. В групата на отраслите, при които се намалява степента на специализация, преобладава делът на тези, при които намаляват и пълните материални разходи. Това отрасли селско и горско стопанство; храни, напитки и тютюн; текстил и облекло; електроенергия, газ и вода. В отраслите от добивната промишленост, транспорта и комуникациите при намаляването на степента на специализацията се наблюдава увеличаване на пълните материални разходи.

10) Португалия: от всички изследвани страни Португалия е страната, в която е най-голям броят на отраслите, при които се намалява степента на специализация и заедно с това се наблюдава увеличаване на пълните материални разходи. От шест отрасли, при които степента на специализация намалява, в пет (селско и горско стопанство; риболов; неметални минерални продукти; строителни и монтажни работи; търговски услуги) се наблюдава увеличаване на пълните материални разходи, само в един (обувки и кожени изделия) те намаляват. В осем отрасли Португалия

увеличава степента на своята специализация, като в четири (дървен материал и изделия от него; електроенергия, газ и вода; финансово посредничество; публична администрация) се наблюдава увеличаване на разходите, и в четири тяхното намаляване (текстил и облекло; хартия и полиграфия; хотели и ресторанти; образование). В два отрасъла страната придобива специализация – храни, напитки и тютюн и транспорт и комуникации. В първия разходите намаляват, докато във втория те нарастват.

11) Италия: страната повишава своята специализация в девет отрасъла, а в два отрасъла степента на специализация намалява. За изследвания период Италия не придобива специализация в нови отрасли. Особеното тук е, че в голям брой отрасли, в които специализацията нараства, се наблюдава и нарастване на пълните материални разходи. Това са следните шест отрасли – неметални минерални продукти; метални изделия; машини и оборудване; хотели и ресторанти; транспорт и комуникации; операции с недвижими имоти. Само в три отрасли (текстил и облекло; обувки и кожени изделия; публична администрация), в които се увеличава специализацията, се наблюдава намаляване на пълните материални разходи. Увеличават се пълните материални разходи дори и в отраслите, в които специализацията намалява (селско и горско стопанство; петролни продукти).

12) Испания: и тук се наблюдава аналогична на Италия картина в отраслите, в които Испания придобива или повишава своята специализация, пълните материални разходи на нарастват. За изследвания период Испания придобива специализация в един отрасъл (метални изделия), а повишава степента на своята специализация в четири отрасли. Само в един от тях (петролни продукти) пълните разходи намаляват, докато в останалите три (селско и горско стопанство; неметални минерални продукти; строителни и монтажни работи) те се увеличават. В четири отрасли специализацията на страната намалява. В два от тях (риболов; обувки и кожени изделия) пълните разходи намаляват и в два те се увеличават (храни, напитки и тютюн; хотели и ресторанти).

13) Франция: страната повишава своята степен на специализация в три отрасли (риболов; операции с недвижими имоти;

здравеопазване и социални дейности), като и при трите се наблюдава намаляване на пълните материални разходи. В един отрасъл (строителни и монтажни работи) страната придобива специализация, но пълните разходи на материали се увеличават. В три отрасли специализацията намалява, като в два от тях (селско и горско стопанство; образование) разходите се увеличават, а в един (публична администрация) те намаляват.

14) Германия: страната повишава своята специализация в шест (химически продукти; изделия от каучук и пластмаси; метални изделия; машини и оборудване; електроника и оптично оборудване; транспортни средства) отрасли, като и в шестте се наблюдава намаляване на пълните материални разходи. В три отрасли страната придобива специализация, но само при един (електроенергия, газ и вода) се наблюдава намаляване на разходите, докато в другите два отрасли (хартия и полиграфия; здравеопазване и социални дейности) те се увеличават. Намалява специализацията в два отрасли – други услуги и операции с недвижими имоти. В първия отрасъл разходите намаляват, а във втория те намаляват.

15) Белгия: от общо 14 отрасли, в които е специализирана, в 8 отрасли се наблюдава намаляване на степента на специализация, в 5 отрасли тя се повишава, а в 1 отрасъл страната придобива специализация. В групата отрасли, в които специализацията на страната намалява, при седем отрасли (храни, напитки и тютюн; текстил и облекло; неметални минерални продукти; електроенергия, газ и вода; транспорт и комуникации; финансово посредничество; образование) пълните разходи намаляват, а при един (метални изделия) се увеличават. В три от отраслите (химически продукти; търговски услуги; публична администрация), при които се повишава степента на специализация, пълните разходи намаляват, а в другите два отрасли (петролни продукти; операции с недвижими имоти) те се увеличават. Увеличават се и пълните разходи на материали в отрасъл здравеопазване и социални дейности, в които страната придобива специализация.

16) Дания: страната придобива специализация в два отрасли (добивна промишленост; химически продукти); увеличава степента на специализация в два

отрасъла (дървен материал и изделия от него; транспорт и комуникации), а в седем отрасли (риболов; храни, напитки и тютюн; машини и оборудване; търговски услуги; образование; здравеопазване и социални дейности; други услуги) се намалява степента на специализация. Във всички тези отрасли, в които страната има специализация, пълните разходи нарастват.

17) Швеция: страната повишава своята степен на специализация в шест отрасли. В четири от тях (дървен материал и изделия от него; електроника и оптично оборудване; образование; здравеопазване и социални дейности) пълните разходи намаляват, а в два (химически продукти; машини и оборудване) те се увеличават. В пет отрасли страната намалява степента на своята специализация – в три от тях (хартия и полиграфия; метални изделия; транспортни средства) разходите се увеличават, а в два (електроенергия, газ и вода; транспорт и комуникации) намаляват. В отрасли (други услуги), в които Швеция придобива специализация, се наблюдава намаляване на пълните материални разходи.

18) Австрия: от всички изследвани силно развити държави-членки Австрия е страната, която има специализация в най-много отрасли – 15. В 6 отрасли индексът на специализация нараства, в 4 отрасли страната придобива специализация, а в 4 отрасли индексът намалява. От тези 14 отрасли само в 4 отрасли пълните разходи намаляват. В групата отрасли, в които страната увеличава своята специализация, при пет (дървен материал и изделия от него; неметални минерални продукти; метални изделия; електроника и оптично оборудване; електроенергия, газ и вода) отрасли пълните разходи се увеличават, а в един отрасъл (електроника и оптично оборудване) те намаляват. При два отрасли (хартия и полиграфия; изделия от каучук и пластмаси), в които страната придобива специализация, пълните разходи намаляват, и при два отрасли (селско и горско стопанство; машини и оборудване) те се увеличават. При три отрасли (строителни и монтажни работи; търговски услуги; образование), в които индексът на специализация намалява, пълните разходи се увеличават, а само в един отрасъл (други услуги) те намаляват.

19) Холандия: индексът на специализация намалява в седем отрасли, в четири отрасли

той нараства, в един отрасъл страната придобива специализация. В пет отрасли (храни, напитки и тютюн; хартия и полиграфия; химически продукти; транспорт и комуникации; финансово посредничество), при които индексът на специализация намалява, пълните разходи също намаляват, а два отрасли (селско и горско стопанство; публична администрация) разходите нарастват. В групата на отраслите, в които индексът на специализация нараства, при два отрасли (търговски услуги; здравеопазване и социални дейности) пълните материални разходи намаляват, а при един (добивна промишленост) те нарастват. В отрасли, в които страната придобива специализация (петролни продукти), пълните разходи намаляват.

20) Ирландия: от 8 отрасли, в които страната има специализация, в четири индексът нараства, а в четири намалява. Във всички четири отрасли (химически продукти; строителни и монтажни работи; финансово посредничество; здравеопазване и социални дейности), при които индексът на специализация се увеличава, се увеличават и пълните материални разходи. В групата на отраслите, в които индексът на специализация намалява, при два отрасли (риболов; хартия и полиграфия) пълните разходи се увеличават и при два отрасли (храни, напитки и тютюн); електроника и оптично оборудване) те намаляват.

В по-слабо развитите държави-членки на ЕС (страните с БВП на глава от населението под 75% от средния за ЕС) степента на специализация намалява в отраслите селското стопанство, енергетиката, петролните продукти. Дейностите, в които тези страни увеличават степента на своята специализация в рамките на ЕС, са предимно в области, където се използва сравнително ниска технология и квалификация на работната сила. В по-голямата част от отраслите, в които тези страни придобиват специализация или повишават степента на специализация, пълните материални разходи за единица крайна продукция намаляват. Това, обаче, създава условия тези страни да се конкурират единствено на основата на по-ниската цена на ресурсите. Доколко тези страни ще успеят да надскочат етапа на развитие, обусловен от базисните фактори и преминават към етапа, обусловен от специализираните фактори,

т.е. да тръгнат към създаване и развитие на конкурентни предимства на основата на по-високи технологии, квалификация, умения и т.н., ще зависи от качеството на техните национални стратегии за бъдещо развитие.

В изследваните страни на средно равнище (страните с БВП на глава от населението между 75% и 100% от средния за ЕС) се очертава тенденция на увеличаване на степента на специализация в отрасли, в които се изисква по-висока от средната технология и квалификация на работната сила. Заедно с това, обаче, се увеличават и пълните материални разходи за единица крайна продукция. Изключение прави само Словения. С други думи, увеличаването на специализацията в по-високотехнологичните отрасли и дейности се е осъществявало при по-ниска ефективност.

Изследваните 10 силно развити държави-членки на ЕС (страните с БВП на глава от населението над средния за ЕС) могат да бъдат разделени условно в две групи. Първата група включва онези страни, при които с увеличаването на степента на специализация се наблюдава намаляване на пълните материални разходи за единица крайна продукция. Това са Германия, Франция, Швеция, Холандия. Втората група страни включва тези, при които с нарастването на индекса на специализация се наблюдава и нарастване на пълните материални разходи за единица крайна продукция. Това са страните Италия, Испания, Белгия, Дания, Австрия и Ирландия.

И така, изследването на връзката: „специализация-пълни материални разходи“ показва, че настъпилите промени в производствената специализация като цяло не са създали необходимите условия за повишаване на ефективността. Това до голяма степен се дължи на възприетия механизъм на управление на интеграционния процес и на равнище ЕС, и на равнище държава-членка. Поради това в новия програмен период 2014-2020 г. сред основните предизвикателства пред управлението на интеграционния процес и на равнище държава-членка, и на равнище ЕС като цяло се превръща извеждането на необходимите промени в структурата на отделните икономики, които да доведат до повишаване на ефективността, разглеждана в трите направления – ефективност, с която един отрасъл използва продукцията на друг отрасъл

във връзка със създаването на единица своя крайна продукция; ефективност, с която функционира самият отрасъл; ефективност, с която функционира икономическата система в цялост. На свой ред това изисква да се очертаят както архитектурата на бъдещата икономика, така и пътищата, средствата и начините за нейното създаване.

Библиография

- 1) Manov V., Geniyalnite prozrenia na akademik Mateev za prehoda kym nov tip zivilizaciya, doklad po sluchay 90-ta godishnina ot rozhdenieto na akademik Mateev, S., 2010 g.
- 2) Marinov V. I kol., Evropeyskata ikonomicheska itegraciya, IU “Stopanstvo”, S., 2004 g.
- 3) Mateev E., Mezhdunarodno razdelenie na truda I narodostopnasko planirane, Nauka I izkustvo, S., 1967 g.
- 4) Porter M., Konkurentnoto predimstvo na naciite, izd. “Klassika i stil”, S., 2004 g.
- 5) Baldwin R., The Economics of European Integration, The McGraw-Hill Companies, 2006.
- 6) Krugman P., Lessons of Massachusetts for EMU, Adjustment and Growth in the European Monetary Union.
- 7) Eurostat Manual of Supply, Use and Input-Output Tables, 2008
- 8) The competitiveness of European industry, Report, 1999.
- 9) <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?%20tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode>
- 10) <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?%20tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsieb010>